

Бакуліна Н.В.
науковий співробітник
лабораторії навчання російської мови та мов інших етнічних меншин
Інституту педагогіки АПН України

**ПРОГРАМА КУРСУ «МОВА ІВРИТ: 1-12 КЛАСИ»
ДЛЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ШКІЛ УКРАЇНИ З ПОГЛИБЛЕНИМ
ВИВЧЕННЯМ МОВИ - РЕЗУЛЬТАТ ПЛІДНОЇ СПІВПРАЦІ У РАМКАХ
МІЖНАРОДНОГО УКРАЇНО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЕКТУ
«ХЕФЦІБА»**

Відродження національних мов і культур та розширення міжнародних зв'язків України сприяло розвитку полікультурної освіти та виникненню нових мовних курсів мовної освіти, зокрема курсу мови іврит. Ця давня єврейська мова вивчається як мова національної меншини в школах з українською мовою навчання¹ та як іноземна мова у спеціалізованих школах з поглибленим її вивченням.

Позитивним кроком у процесі розробки курсу мови іврит як іноземної мови у спеціалізованих школах з поглибленим її вивченням стала ґрунтовна

---

¹ Бакуліна Н.В., Гільбо О.А. Іврит: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. – Чернівці: Видавничий ім. «Букрек», 2005. – 132 с.

взаємодія українських та ізраїльських фахівців, зокрема у співпраці над освітньою міжнародною програмою «Хефциба».

Програма «Хефциба» була запроваджена у школи відповідно до угоди про співробітництво в галузі освіти між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль від 12 січня 1993 року, стаття 1, і відповідного протоколу між Міністерствами освіти двох держав від 16 червня 1994 року, параграфи 4-5, а також у рамках Угоди між Урядом України та Урядом Ізраїлю від 9 квітня 2000 року, статті 11-12. Останні передбачають наступне: «СТАТТЯ 11: Сторони сприятимуть відкриттю та функціонуванню дитячих дошкільних закладів і шкіл з українською мовою викладання та навчання у тих регіонах Ізраїлю, де сконцентроване україномовне населення. Це ж саме стосується вивчення мови іврит, іудеєзнавства та ізраїлезнавства в тих місцях України, де сконцентроване єврейське населення. Кожна із Сторін має право брати участь у фінансуванні цих навчальних закладів за погодженням з іншою Стороною. СТАТТЯ 12: Кожна Сторона надаватиме можливість іншій створювати необхідні умови для викладання української мови, культури та історії України україномовному населенню Ізраїлю та мови іврит, іудейської та ізраїльської культури та історії на Україні з постійним обміном досвіду у вирішенні проблем методики викладання культури, літератури, національної історії, географії, музики, звичаїв і традицій. Програми навчання із зазначених предметів у школах національних меншин розроблятимуться та погоджуватимуться Міністерствами освіти обох Сторін. Програми визнаватимуться, затверджуватимуться та виконуватимуться Міністерством освіти Сторони, що приймає. Представники кожної із Сторін мають право, за взаємною згодою, брати участь як консультанти у формуванні контингенту шкіл національних меншин.»

У рамках співпраці було розроблено програму з мови іврит для учнів 1-12 класів шкіл, які залучилися до програми «Хефциба» та для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням мови іврит. Вона стала результатом роботи колективу ізраїльських та українських методистів з методики викладання мови іврит під керівництвом академічної ради. Програма базується на сучасних принципах викладання іноземних мов, та складена відповідно до вимог Міністерства освіти та науки України та Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти щодо викладання іноземних мов та мов етнічних меншин у системі дванадцятирічної школи України.

Курс «Мова іврит. 1-12 класи» для спеціалізованих шкіл з поглибленим її вивченням виступає складовою частиною предметної галузі «іноземні мови» і тому його побудовано на загальних концептуальних засадах вивчення іноземних мов та на основі дидактико-методичних положень, висвітлених у програмі для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов.² Кількість годинна опанування мови іврит співвідноситься також із загальним типовим навчальним планом для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови і передбачає по 3 години у 1-3 класах, 4 години – у 4 класі та по 5 годин у 5-12 класах.³ Запропонована програма не суперечить існуючій програмі з мови іврит для 5-12 класів шкіл з українською мовою навчання, затвердженою Міністерством освіти і науки України.

Головна мета навчання мови іврит як іноземної у спеціалізованих навчальних закладах з поглибленим її вивченням полягає у формуванні в учнів комунікативної компетенції, базою для якої є комунікативні вміння, сформовані на основі мовних знань і навичок. Розвиток комунікативної компетенції залежить від соціокультурних і соціолінгвістичних знань, умінь і

² Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. – Київ-Ірпінь: «Перун», 2005. – 208 с.

³ Іноземні мови в навчальних закладах, №4, 2005. – С. 6 - 9

навичок, які забезпечують входження особистості в інший соціум і сприяють її соціалізації в новому для неї суспільстві.

Основою задачею курсу мова іврит як іноземна мова — сприяти в оволодінні учнями вміннями і навичками спілкуватися в усній і писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях. Саме середня школа є тим навчальним закладом, де формуються базові механізми іншомовного спілкування, котрі у майбутньому випускники зможуть розвивати і удосконалювати відповідно до власних потреб.

Основними комунікативними вміннями є:

- уміння здійснювати усно-мовленнєве спілкування (у монологічній і діалогічній формах);
- уміння розуміти зі слуху зміст автентичних текстів;
- уміння читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту, розглядаючи їх як джерело різноманітної інформації і як засіб оволодіння нею;
- уміння здійснювати спілкування у писемній формі відповідно до поставлених завдань;
- уміння адекватно використовувати досвід, набутий у вивченні рідної мови, розглядаючи його як засіб усвідомленого оволодіння мовою іноземною;
- уміння використовувати у разі необхідності невербальні засоби спілкування за умови дефіциту наявних мовних засобів.

Розвиток комунікативних умінь неможливий без оволодіння мовними засобами реалізації усного і писемного мовлення. Проте знання лексичного і граматичного матеріалу ще не забезпечує становлення комунікативних умінь. Необхідні уміння оперування цим матеріалом, а також використання його для породження і розпізнавання інформації у певних сферах спілкування.

Комунікативні мовні компетенції формуються на основі взаємопов'язаного мовленнєвого, соціокультурного, соціолінгвістичного і мовного розвитку учнів відповідно до їхніх вікових особливостей та інтересів на кожному етапі оволодіння мовою іврит як іноземною і складаються з:

- мовної (лінгвістичної) компетенції, яка забезпечує оволодіння учнями мовним матеріалом з метою використання його в усному і писемному мовленні;
- соціолінгвістичної компетенції, яка забезпечує формування умінь користуватися у процесі спілкування мовленнєвими реаліями (зразками), особливими правилами мовленнєвої поведінки, характерними для країни, мова якої вивчається;
- прагматичної компетенції, яка пов'язана зі знаннями принципів, за якими висловлювання організовуються, структуруються, використовуються для здійснення комунікативних функцій та узгоджуються згідно з інтерактивними та трансактивними схемами.

У процесі навчання мови іврит як іноземної мови формуються загальні компетенції, які складаються з:

- декларативних знань, що включають знання світу, соціокультурні знання та міжкультурне усвідомлення; соціокультурна компетенція передбачає засвоєння учнями знань соціокультурних особливостей країни, мова якої вивчається, культурних цінностей та морально-етичних норм свого та інших народів, а також формування умінь їх використовувати у практичній діяльності;
- практичних та міжкультурних умінь і навичок, таких як соціальні вміння, навички повсякденного життя тощо;
- «компетенції існування», яка пов'язана з індивідуальними особливостями поведінки, мотивацій, цінностей, ідеалів та типу особистості;
- загальнонавчальних компетенцій (вміння вчитися), що сприяють оволодінню учнями стратегіями мовленнєвої діяльності, спрямованої на розв'язання навчальних завдань і життєвих проблем.

необхідність і значущість володіння мовою іврит як неповторним засобом міжкультурного спілкування. Початкова школа має забезпечити наступність і безперервність процесу навчання мови іврит у всьому курсі середньої школи, сформувані базові навички і вміння, необхідні для подальшого розвитку комунікативної компетенції в основній і старшій школі. Вона має виховувати комунікативні потреби у пізнанні інших країн і народів, у пошуку друзів не тільки для спілкування, але й для розв'язання певних проблем власної життєдіяльності. На цьому етапі здійснюється формування навичок і вмінь спілкування в усній і писемній формах у межах визначених сфер і ситуацій у відповідності до вікових особливостей учнів і їхніх інтересів, на основі використання для цього прийнятих мовленнєвих зразків. Учні вчать виконувати нескладні творчі вправи і завдання, спрямовані на розвиток креативного мислення, у них формуються вміння переносити засвоєний навчальний матеріал в інші ситуації спілкування, давати оцінку певним явищам і діям.

Для успішної реалізації освітньо-розвивального потенціалу мови іврит у початковій школі необхідно сприяти тому, щоб процес залучення учнів до вивчення предмета не тільки розширював їхній світогляд, але й сприяв би глибшому розумінню власної культури та її ролі в духовному та моральному розвитку людства. Процес навчання мови іврит у початковій школі організовується відповідно до мережі годин, визначених навчальним планом, і з урахуванням можливості збільшення їх кількості за рахунок варіативної частини. У зв'язку з цим для повноцінного забезпечення навчального процесу вчитель, окрім підручника, який використовує у своїй роботі, може залучати інші засоби, адаптуючи їх до умов навчання.

Рівень володіння іноземною мовою на кінець четвертого класу відповідає рівню A1 згідно з «Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання»⁴ та рівню «Алеф» за визначенням ізраїльської системи мовної освіти⁵.

В основній школі (5—9 класи) розпочинається етап систематичної й послідовної роботи з автентичними навчальними матеріалами, які забезпечують нормативне оволодіння спілкуванням. Помітно зростає обсяг навчального матеріалу, у тому числі того, який сприяє формуванню соціокультурної та соціолінгвістичної компетенції. Чіткіше проявляється функція мови іврит як засобу міжкультурного спілкування і як інструмента в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Оволодіння мовою іврит все частіше розглядається не як накопичення певної суми знань про мову, а як певний рівень сформованості навичок і вмінь використовувати мову для усного і писемного спілкування, як механізм пізнання інших народів і культур. Тематика для спілкування охоплює різноманітні галузі знань, серед них і ті, які були об'єктом вивчення на уроках з інших навчальних предметів (міжпредметні зв'язки), і з власного життєвого досвіду. Зростає доля самостійної роботи учнів, урізноманітнюються види навчальної діяльності, активно використовуються мовленнєві ситуації, що наближають навчальне спілкування до реальних умов. Учні оволодівають уміннями читати різножанрову літературу, розуміти радіо- і телепрограми доступного рівня складності.

Рівень володіння іноземною мовою на кінець дев'ятого класу відповідає рівню A2+ згідно з «Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти:

⁴ Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед.наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

⁵ Ron Kuzar. List of Morphological and Syntactic Items For Six Levels of Hebrew Instruction. – The Hebrew University of Jerusalem, Rothberg School for Overseas Student, Division of Hebrew Language Instruction, Research Center. – Jerusalem, 1991.

вивчення, викладання, оцінювання⁶ та рівню «Бет» за визначенням ізраїльської системи мовної освіти⁷.

У старшій школі (10—12 класи) систематизується та узагальнюється мовний, мовленнєвий та комунікативний досвід учнів, набутий ними на попередніх етапах вивчення мови. Методи і види навчальної діяльності все більше набувають форм, наближених до реальних умов спілкування. Широко використовуються творчі, проектні, групові, інтерактивні форми роботи учнів. Зміст освіти диференціюється відповідно до профілю навчання. Розвиваються уміння професійно спрямованого використання іноземної мови відповідно до певної галузі знань. Практикується введення інших курсів, які викладаються мовою іврит. Можливе викладання курсів, пов'язаних з орієнтацією на професію вчителя мови іврит, з лінгвокраїнознавством, з країнознавством, з перекладом, з використанням комп'ютерних технологій у навчанні іноземних мов тощо.

Рівень володіння іноземною мовою на кінець дванадцятого класу відповідає рівню B1+ згідно з «Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання»⁸ та рівню «Гимель» за визначенням ізраїльської системи мовної освіти⁹.

Враховуючи те, що вводиться вивчення другої іноземної мови у загальноосвітніх навчальних закладах, та те, що на вивчення другої іноземної мови навчальним планом відводиться менша кількість годин, то, звичайно, рівень володіння уміннями й навичками у всіх видах мовленнєвої діяльності буде дещо відрізнятись від результатів, досягнутих у вивченні першої іноземної мови (як за якісними, так і за кількісними показниками).

Вважається недоцільним у навчанні другої іноземної мови надавати перевагу якомусь одному або двом—трьом видам мовленнєвої діяльності. Навчальний процес організується у такий спосіб, щоб сприяти формуванню в учнів умінь і навичок усного (говоріння, аудіювання) і писемного (читання, письмо) мовлення. Процес навчання всіх видів мовленнєвої діяльності має здійснюватися паралельно і взаємопов'язано. Варто зазначити, що у 5-му класі, з огляду на вікові особливості учнів і їхній навчальний досвід, не рекомендується введення вступних (пропедевтичних) курсів. Навчання варто розпочинати відразу з формування в учнів навичок і вмінь з певної теми. У зв'язку з цим фонетичний аспект мовлення має засвоюватися безпосередньо у практичній діяльності під час оволодіння тематичним лексичним і граматичним матеріалом. Робота над вимовою здійснюється постійно упродовж усього курсу навчання.

Слід зазначити, що значна кількість вправ і завдань, а також видів навчальної діяльності, які широко використовувались у навчанні першої іноземної мови і співвідносились з віковими особливостями учнів, не завжди будуть методично доцільними для навчання другої іноземної мови. Необхідно застерегти від прямого перенесення всіх видів навчальної діяльності, які використовувались у початковій школі під час навчання першої іноземної мови, на початковий етап у вивченні другої іноземної мови. Учитель має добирати такі види вправ і завдань та використовувати такі види навчальної діяльності, які б співвідносились із зазначеними вище чинниками. Всі вправи і завдання мають бути комунікативно спрямованими, а навчальні дії учнів — чітко вмотивованими. В основі навчання лексики й граматики лежить принцип випереджаючого усного засвоєння мовленнєвих зразків через комунікативні завдання, після чого йде аналіз та подальше використання цього матеріалу в мовній практиці. Згідно з комунікативним підходом, до навчання новий мовний матеріал (лексичний і граматичний) спочатку пред'являється у

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

певному контексті, а вже потім активізується в усному і писемному мовленні за допомогою відповідних вправ і завдань. Вони мають бути комунікативно спрямованими і сприяти формуванню в учнів знань не тільки про значення нової мовної одиниці, але й про її формоутворення та функції (застосування) у мовленні. На основі цих знань мають формуватися відповідні мовні навички. Такий комунікативно-когнітивний підхід до сприймання мовного матеріалу сприяє усвідомленому його засвоєнню і адекватному використанню у практичній мовленнєвій діяльності.

Навчання усного і писемного спілкування відбувається у межах сфер і тем, передбачених програмою для навчання першої іноземної мови. Звичайно, рівень володіння кожним видом мовленнєвої діяльності буде дещо нижчим, ніж його аналог у вивченні першої іноземної мови. Він відповідатиме рівню A2+ («Бет»), визначеному і описаному в загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти та відповідного рівня, визначеного ізраїльськими фахівцями.

Навчально-виховний процес здійснюється з опорою на такі основні дидактичні та методичні принципи:

1. Принцип комунікативної спрямованості навчання забезпечує таку організацію навчального процесу, який веде до належного рівня практичного оволодіння іноземною мовою в усній і писемній формах.
2. Принципи ситуативності та тематичної організації навчального матеріалу створюють умови для адекватного здійснення ідеї комунікативності. За змістом оволодіння мовою відбувається у межах тем, визначених програмою, а основною формою організації спілкування вважається мовленнєва ситуація.
3. Принцип урахування особливостей рідної мови, а також досвід, набутий учнями у її вивченні, дозволяють прогнозувати можливі труднощі у навчанні іноземної мови і таким чином раціоналізувати навчальний процес.
4. Принцип свідомості навчання розглядається як загальнометодичний принцип, який враховує якісну своєрідність оволодіння іноземною мовою. Він передбачає не тільки усвідомлене використання мовних одиниць відповідно до їх значення, форми і особливостей вживання у мовленні, але й до ситуацій спілкування та сфери мовленнєвих функцій кожної мовної одиниці.
5. Принцип урахування вікових особливостей учнів зумовлює підбір методичних підходів та змісту для спілкування на кожному етапі навчання іноземної мови.
6. Принцип взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності враховує спільні психологічні механізми, спирається на використання максимуму відповідних аналізаторів для досягнення належного рівня сформованості умінь і навичок, не суперечить ідеї усного випередження, оскільки мовлення, насамперед, існує в усній формі. Тривалість усного випередження залежить від конкретних умов і етапу навчання.

Відповідно до комунікативно орієнтованого підходу до навчання іноземних мов пріоритет надається комунікативно спрямованим завданням і вправам, які забезпечують оволодіння мовою як засобом спілкування. Проте це не означає, що у навчальному процесі ігноруються мовні вправи, що сприяють засвоєнню нормативного мовлення у фонетичному, лексичному і граматичному відношеннях. Відповідно до чинних умов навчання іноземної мови такі вправи відіграють допоміжну роль і зазвичай використовуються у контексті з комунікативними завданнями і підпорядковані їм.

Успішна реалізація змісту навчання мови іврит як іноземної мови можлива за умови раціонального застосування навчальних засобів як основних механізмів виконання мети і завдань. Основними засобами навчання є підручники, підготовка яких має здійснюватися відповідно до наукових засад, прийнятих у галузі створення підручників. Учителю надається право вибору підручника, який відповідає би конкретним умовам навчання. Проте лише підручник не може забезпечити досягнення цілей, визначених державою до рівня володіння

мовою іврит як іноземною мовою випускників сучасної школи. Потрібно широко використовувати й інші засоби: робочі зошити, аудіо- та відеоматеріали, книжки для домашнього читання, текстові завдання тощо.

Доцільно активніше впроваджувати у практику школи електронні носії інформації, що не тільки урізноманітнюють навчальний процес, але й сприяють його ефективності, дозволяють індивідуалізувати й диференціювати навчальну діяльність учнів відповідно до їхніх особистісних рис, здібностей та рівнів навченості.

Основною формою навчання мови іврит як іноземної мови є урок. Зміст його визначає сам учитель. Він спирається на матеріал підручника або посібника, який використовує у своїй роботі, враховує рівень навченості учнів і умови, у яких відбувається навчання. Види діяльності на уроці залежать від мети і завдань, вікових особливостей та інтересів учнів. Уроки мають бути комунікативно спрямованими, а тому пріоритетними видами діяльності є ті, що пов'язані з формуванням в учнів умінь і навичок використовувати мову як засіб спілкування. Зацікавленість учнів у засвоєнні мови значною мірою залежить від умотивованості навчальних дій, які виконуються на уроці.

Оволодіння мовою іврит як іноземною мовою відбувається не тільки на уроці. А тому органічне поєднання уроку, домашньої й позакласної роботи забезпечить ефективне формування комунікативних навичок і вмінь, сприятиме розвитку в учнів самостійності, комунікативно-пізнавальної та соціальної активності.

Програма має особливу структуру. Вона складається з пояснювальної записки, основного змісту навчання іноземної мови та орієнтовних результатів навчальних досягнень учнів.

У пояснювальній записці визначені цілі навчання, розкрито основний зміст компонентів комунікативної компетенції, вказано на пріоритетні принципи і засоби оволодіння мовою відповідно до комунікативно орієнтованого підходу, який об'єктивно стає визначальним у сучасних соціально-економічних умовах людської життєдіяльності.

Зміст навчання мови іврит як іноземної мови з метою чіткого його розуміння структуровано у кілька компонентів, розподілених в окремі графи: сфери спілкування, тематика ситуативного мовлення, мовленнєві функції, засоби вираження, лінгвістичні, соціокультурна та соціолінгвістична, загальнонавчальна компетенції. Весь матеріал змісту сформовано і розміщено відповідно до мети і етапів навчання, вікових особливостей та інтересів учнів, їхнього життєвого і навчального досвіду.

Результати навчальних досягнень, яких мають досягти учні, визначені для кожного етапу навчання. Вони характеризують рівень умінь і навичок у кожному виді мовленнєвої діяльності.

Усі дидактичні та методичні засади і зміст програми узгоджені і відповідною галуззю Державного стандарту середньої освіти як головного стратегічного документа і відповідають основним положенням «Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання».

Особливістю даної програми є варіативність шляхів навчання мови іврит, тому що у числі учнів, що навчаються повний курс є також нові учні, які підключаються до навчання мови продовж року, не маючи попередніх знань з мови. Заради них програма передбачає альтернативні шляхи навчання. Можливі також шляхи інтеграції нових учнів у класі – початковий рівень навчання впродовж року.

Альтернативні шляхи надають також можливість в індивідуальному особистісному просуванні нових учнів початкового рівня, так і приєднання в подальшому до класної системи відповідно до віку та мовного рівня. Варіативність програми також надає достатні можливості вчителям для широкого вибору навчальної літератури для учнів відповідно існуючим специфічним умовам. Програма надає можливість реалізації диференціального підходу до навчання в залежності від кількості годин на рік, відповідно до

можливостей, існуючих у школах різних типів. Цей підхід дає можливість заглиблення та розширення у навчанні мови іврит. Програма проходить експериментальну перевірку у школах проекту «Хефциба» протягом трьох років. До програми додається список підручників для навчання. Ці книги відповідають вимогам програми, враховують вікові особливості учнів, рівень володіння мовою та розвитком мислення з одного боку та ефективні й зручні для використання вчителем з іншого боку.

Програма точно визначає способи викладання відповідно до запропонованої послідовності підручників для кожного класу та співвідноситься з послідовністю між підручниками та між класами. Таким чином, вчителі мають змогу помірковано застосовувати обрані підручники відповідно до потреб та можливостей учнів, зберігаючи послідовність мовного матеріалу. Вчителі, які брали участь в експериментальній апробації, виявили, що програма дає відповіді на багато аспектів існуючих в реальності, сприяє збагаченню та підвищенню навчальних досягнень учнів.

Вважаємо, що участь в освітніх міжнародних проектах та програмах об'єднує фахівців навколо спільних проблем, збагачує їх професійний досвід, дає можливості впровадження інноваційної педагогічної діяльності та ефективно впливає на розвиток як окремих освітніх галузей, так і системи української освіти в цілому.